

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-35>

УДК 631.115.1

РОЗРАХУНКИ З БЮДЖЕТОМ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

TRANSACTIONS WITH THE BUDGET OF AGRICULTURAL FARMS IN MODERN ECONOMIC CONDITIONS

Беляєва Людмила Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент,
Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2699-4237>

Карпетян Рузання Унанівна

здобувач освітнього ступеня «магістр»,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9068-915X>

Belyaeva Lyudmila

Educational and Scientific Institute "Karazin Banking Institute"
of V.N. Karazin Kharkiv National University

Karapetyan Ruzanna

V.N. Karazin Kharkiv National University

Стаття присвячена актуальним питанням розрахунків з бюджетом фермерських господарств у сучасних умовах господарювання, до яких належать сплата податків. Проаналізовано особливості оподаткування в Україні, визначено що в країні використовується загальна та спрощена система оподаткування фермерських господарств, яку вони можуть обрати самостійно відповідно до критеріїв своєї діяльності. Розглянуто які категорії фермерських господарств можуть скористатись спрощеною системою оподаткування у 2021 році відповідно до нових змін в законодавстві. Досліджено світовий досвід здійснення оподаткування та державної підтримки фермерських господарств на прикладі Франції, США та Канади. Розглянуто шляхи покращення оподаткування в Україні з врахуванням міжнародного досвіду, здійснено відповідні висновки та узагальнення.

Ключові слова: фермерське господарство, оподаткування, державна підтримка, податок, група платників ЄП.

Статья посвящена актуальным вопросам расчетов с бюджетом фермерских хозяйств в современных условиях хозяйствования, к которым относятся уплата налогов. Проанализированы особенности налогообложения в Украине, определено, что в стране используется общая и упрощенная система налогообложения фермерских хозяйств, которую они могут выбрать самостоятельно в соответствии с критериями своей деятельности. Рассмотрены какие категории фермерских хозяйств могут воспользоваться упрощенной системой налогообложения в 2021 году в соответствии с новыми изменениями в законодательстве. Исследован мировой опыт осуществления налогообложения и государственной поддержки фермерских хозяйств на примере Франции, США и Канады. Рассмотрены пути улучшения налогообложения в Украине с учетом международного опыта, осуществлены соответствующие выводы и обобщения.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, налогообложения, государственная поддержка, налог, группа плательщиков ЕН.

The article is devoted to topical issues of calculations with the budget of farms in modern economic conditions, which include the payment of taxes. The purpose of the study is to consider the features of calculations with the budget of farms in modern conditions and the proposed ways to improve them. To achieve this goal, general scientific research methods were used. Farming is a form of entrepreneurial activity of citizens with or without the creation of a legal entity who have expressed a desire to produce marketable agricultural products, process and sell them in order to make a

profit on land provided for family farming. The relevance of the study lies in the characteristics of taxation in Ukraine, it is determined that the country uses a general and simplified system of taxation of farms, which they can choose independently according to the criteria of their activities. The vast majority of farms choose a simplified system of taxation if its activities meet the established criteria. According to our assessment, the most acceptable for both farms – sole proprietors, and for farms – legal entities are 4 groups of taxpayers in the simplified system, as the tax is differentiated (depending on land area), personal income tax and military duty are not paid, and when paying the Single Social Contribution, you can take advantage of benefits from the state. The world experience of taxation and state support of farms on the example of France, the USA and Canada was also studied and the ways of improvement of calculations with the budget of farms of Ukraine were offered. In developed countries, the existing support programs are related to the agricultural sector and farmers, provide tax benefits and subsidies, which greatly simplifies the management of this area. In our opinion, the economy of Ukraine does not yet have a sufficiently formed legal and institutional framework for the formation of a stable balance of production and perfect implementation of corporate taxation. And farm support needs reform and investor support together with the Ukrainian State Farm Support Fund.

Keywords: farm, taxation, state support, tax, group of EP payers.

Постановка проблеми. Сільськогосподарське господарство України сьогодні є однією з небагатьох галузей економіки, яка незважаючи на кризові явища в економічній і політичній сфері, військову агресію на сході країни та окупацію АР Крим, демонструє достатню стабільність і навіть зростання впродовж останніх років. Сучасні фермерські господарства є формою підприємства, яке є джерелом ресурсів і можливостей конкурентного розвитку й одночасно створює нові виклики через швидкі і слабо прогнозовані екзогенні зміни.

Вплив глобалізації, технологічних і управлінських інновацій, поява нових ринків, зміни потреб ринку, проблеми, з якими стикаються фермерські господарства потребують пристосування до викликів середовища. Сучасна парадигма управління господарства повинна бути системною, зосереджена на створенні стратегічних активів підприємства та заснована на підході, що забезпечить швидку адаптацію в умовах мінливості зовнішніх факторів завдяки ефективному використанню власного потенціалу та наявних ресурсів. При цьому важливим елементом господарювання є розрахунки з бюджетом, тому як фермерські господарства працюють з метою отримання прибутку на земельних ділянках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в дослідженні проблем оподаткування фермерських господарств здійснили вітчизняні вчені: А.М. Рибальченко [1], Н.І. Титова [2], В.М. Заяць [3], Л.І. Полятикіна [4], А.М. Кадацька [4], іноземні учені: Норре Robert [5], MacDonald J. [5] та інші, які зробили значний внесок у розробку теоретичних положень і практичних аспектів обліку оподаткування малого бізнесу в аграрному секторі. Ситуація із введенням карантину через епідемію коронавірусу невтішна, дрібні фермери та сімейні фермерські господарства в усьому світі мають проблеми із збутом власної продукції у

зв'язку з закриттям продовольчих ринків, що значно впливає і на розрахунки з бюджетом.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Із запровадженням карантинних заходів у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби, наукові дослідження розрахунків з бюджетом фермерських господарств обмежені. Але в спеціалізованих друкованих та електронних виданнях є ряд публікацій практиків, пропозиції щодо вирішення існуючих проблем, пояснення державних органів присвячених висвітленню окремих аспектів організації оподаткування фермерів відповідно до змін у законодавстві у 2020–21 роках.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в узагальненні особливостей розрахунків з бюджетом фермерських господарств з метою вибору найбільш оптимальної системи у сучасних умовах та запропоновані шляхи їх покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Закону України «Про фермерське господарство» фермерські господарства «є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону» [6].

Основною особливістю фермерського господарства від інших господарств, які працюють у сільськогосподарській сфері є його сімейно-трудова характер. Часто господарство коли його передають у спадок дітям стає сімейною справою чи бізнесом, його мають право створити лише родичі. У своїй діяльності вони можуть використовувати найману працю відповідно строкового трудового договору для виконання сезонних робіт.

Для провадження своєї діяльності фермерські господарства мають право отримати земельну ділянку у власність або користування безоплатно, що визначено Земельним Кодексом України. Вони можуть здійснювати реєстрацію своєї діяльності у формі фізичної особи-підприємця (ФОП) та юридичної особи. Для цього їм необхідно здійснити реєстрацію господарства у відповідних місцевих органах та здійснювати розрахунки з бюджетом.

Основні зміни процесу оподаткування доходів фермерських господарств, були внесені у 2020 році у відповідні законодавчі акти до яких належать Закон України «Про фермерське господарство» [6] та Податковий Кодекс України [7]. Фермерські господарства самі вправі обирати систему оподаткування, залежно від критеріїв їх діяльності. На даний час в Україні є загальна та спрощена система оподаткування. Окремо здійснюється оподаткування фермерських господарств – ФОП та фермерських господарств – юридичних осіб.

Фермерські господарства – ФОП у 2021 році при загальній системі оподаткування сплачують: податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) – 18%; військовий збір – 1,5%; єдиний соціальний внесок (ЄСВ) – 22%; якщо ФОП зареєстрований платником податку ПДВ то з 01.03.2021 р. діє ставка 14% за кодами: 1001 – пшениця і суміш пшениці та жита, 1003-ячмінь, 1005 – кукурудза, 1201 – соєві боби, 1205 – насіння свиріпи або ріпаку, 1206 00 – насіння соняшнику. На всю іншу сільськогосподарську продукцію діє ставка – 20%.

Дана система оподаткування вважається найбільш оптимальною для господарств з низькою рентабельністю або зовсім збиткових, адже вона орієнтується на прибуток підприємства.

Спрощена система оподаткування передбачає сплату Єдиного податку. До фермерських господарств – ФОП, які можуть обрати спрощену систему оподаткування належать:

– мікрофермерське господарство (наявність власної земельної ділянки менше 2 га) – не сплачує Єдиний податок;

– мале фермерське господарство (1 група платників ЄП) передбачає сплату 227 грн ЄП + 1320 грн ЄСВ;

– середнє фермерське господарство (2 група платників ЄП) передбачає сплату 1200 грн ЄП + 1320 грн ЄСВ;

– середнє фермерське господарство (3 група платників ЄП) передбачає сплату або 3% від виручки + ПДВ, або 5% від виручки;

– середнє фермерське господарство (4 група платників ЄП) де розмір податку залежить від площі землі, а для сплати ЄСВ є пільги.

Фермерські господарства – юридичні особи при загальній системі оподаткування сплачують: податок на доходи – 18%; податок на землю (розмір податку розраховується залежно від обсягу земельної ділянки); податок на зарплату найманих працівників; якщо фермерське господарство-юридична особа зареєстроване платником податку ПДВ 14% або 20% залежно від коду УКТ ЗЕД [8].

До фермерських господарств – юридичних осіб, які можуть обрати спрощену систему оподаткування належать: середнє фермерське господарство (3 група платників ЄП) передбачає сплату або 3% від виручки + ПДВ, або 5% від виручки або середнє фермерське господарство (4 група платників ЄП) де розмір податку залежить від площі та категорії землі, а для сплати ЄСВ є пільги [7].

Податок на нерухомість фермерське господарство ФОП та юридичні особи не сплачує лише в тому разі, якщо вони є власником цієї нерухомості і використовує її безпосередньо в сільськогосподарській діяльності.

При загальній системі оподаткування фермерські господарства з річним доходом за минулий рік понад 20 млн грн повинні подавати прибуткову декларацію щокварталу. Якщо дохід менше 20 млн грн господарства подають прибуткову декларацію один раз на рік.

Проаналізувавши існуючі системи оподаткування фермерських господарств можна стверджувати, що найкраще обирати спрощену систему оподаткування 4 групи платників ЄП де розмір податку залежить від площі землі та земель водного фонду, тобто є диференційованим, при сплаті Єдиного соціального внеску є пільги держави, а ПДФО та військовий збір не сплачується при відсутності найманих працівників. Основним недоліком даної групи платників ЄП є те що він не прив'язаний до результатів діяльності аграрія, сектору економіки з великими ризиками. Найоптимальніший для фермерських господарств, які є високоприбутковими при невеликій кількості земель.

Актуальним також є обрання 3 групи платників ЄП для господарств з високою рентабельністю. Вона вигідна, що передбачає сплату 3% від виручки та ПДВ або 5% від виручки включно з ПДВ [9].

Кожна з цих груп має свої особливості, які узагальнені в таблиці 1.

При обранні найоптимальнішої системи оподаткування, господарству необхідно приділити увагу розрахунку майбутньої рентабельності та прибутковості своєї діяльності.

Таблиця 1

Відмінності 3 і 4 групи платників ЄП

Показники	3 група платників ЄП	4 група платників ЄП
Хто може обрати дану групу	Юридичні особи, у яких протягом звітного календарного року обсяг доходу не перевищує 1167 розмірів мінімальної заробітної плати	Юридичні особи, в яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий рік дорівнює або перевищує 75%. Фізичні особи підприємці, які здійснюють діяльність в межах фермерського господарства відповідно до законодавства України
Податки, які сплачують	3% від виручки із сплатою ПДВ або 5% від виручки у разі включення ПДВ до складу єдиного податку	Податок розраховується у відсотках до бази оподаткування з 1 га землі, залежно від її категорії, розташування
Податки, від яких звільняються	Земельний податок на ділянки, що використовуються в господарстві та податку на прибуток	Податок на прибуток, рентна плата за використання води, податок на майно, відмінне від земельної ділянки

Джерело: [9]

Оподаткування регламентується Податковим Кодексом України, при веденні господарської діяльності підприємство не може відхилитися від статей ПКУ і створювати власні засади [7].

Однак, не зважаючи на спрощення оподаткування, у сучасних умовах господарювання підприємства стикаються з складною економічною ситуацією та кризами вирішити які допомагає держава. В Україні державну підтримку аграрного сектору здійснює Український державний фонд підтримки фермерських господарств, рис. 1.

В період діяльності фонду з 1995 по 2020 роки було надано кредитів на суму 804,896 млн грн. У 2020 році кількість кредитів, які надали фермерських господарств склала 179 кредитів на суму 66 745 млн грн. У 2021 році актуальними залишаються субсидії новоствореним фермерським господарствам у перші 3 роки функціонування з розрахунки 3 тис. грн на 1 га та фінансова допомога на конкурсних засадах до 500 тис. грн, які необхідно повернути у визначений термін, але не пізніше ніж через 5 років [10].

Окремі кошти за бюджетною програмою «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» Мінекономіки виділяє на часткову компенсацію грошей, які ФГ витрачають на придбання техніки, обладнання, дорадчі послуги. У 2020 році виплатили майже 113 млн грн [10].

Україні необхідно звернути увагу на досвід державної підтримки аграрного сектора у високорозвинених країнах, де фермерським господарства надається велика державна фінансова допомога у різних формах, мета якої підтримання прибутковості господарств у

сільськогосподарській галузі та повне забезпечення населення продовольством.

У Франції згідно із системою оподаткування необхідно здійснити розрахунок суми доходу, що підлягає оподаткуванню шляхом використання даних земельного кадастру, середніх показників вартості продукції, витрат виробництва, врожайності сільгоспкультур і продуктивності худоби. Держава здійснює активну підтримку аграрного сектору, однією із програм підтримки є надання пільгового кредиту фермерським господарства, де держава здійснює погашення банком (переважно банк «Креді Агріколь») різниці між договірною процентною ставкою і ставкою пільгової позики, наданої фермеру.

У Канаді для підтримки фермерських господарств розроблені податкові пільги й субсидії, які забезпечують ціну на паливо на рівні 56% від роздрібною. Крім того діє національна програма стабілізації чистого доходу, що передбачає своєрідний механізм заощадження для господарств, який гарантує що навіть у несприятливий рік рівень, дохід фермера не впаде нижче від середнього показника за останні три роки та програма уніфікації цін через Пшеничну палату, програма авансових платежів.

У США на державному рівні діє понад 10 міжгалузевих цільових програм, пов'язаних з аграрним сектором та фермерами. В країні розроблено механізм державної компенсації фермерським господарства за реалізацію продукції на експорті у вигляді експортної компенсаційної надбавки, тобто компенсації між ціною реалізації на світових ринках та заставною ставкою.

Рис. 1. Завдання та напрямки діяльності Українського державного фонду підтримки фермерських господарств

Джерело: [10]

Аналіз державних програм підтримки фермерських господарств зарубіжних країн дозволяє виокремити шляхи покращення діяльності господарств у галузі розрахунків з бюджетом та підтримки сільгоспвиробників: роз'яснення фермерським господарствам, яку систему оподаткування краще обрати для їхнього типу господарства; надання детальної інформації про зміни в законодавстві, що стосуються нових вимог оподаткування; удосконалення наявної законодавчої бази; покращення підтримки господарств з боку державних, регіональних утворень; усунення недосконалостей методичного забезпечення організаційно-економічної діяльності фермерських господарств; здійснення аналізу світових державних програм підтримки фермерських господарств, з метою їх реалізації в Україні.

Висновки. Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності грома-

дян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках. Вони можуть здійснювати свою діяльність у формі фізичної особи-підприємця та юридичної особи. В Україні застосовуються загальна система оподаткування, яке передбачає сплати податку на доходи, єдиний соціальний внесок, військовий збір, податок на додану вартість, податок на землю, які визначають залежно від форми господарювання.

Спрощена система оподаткування передбачає сплату Єдиного податку, залежно від групи платників ЄП. На нашу думку, найбільш оптимальним є 4 група платників податків, в якій розмір податку залежить від площі землі, а для сплати єдиного соціального внеску є пільги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рибальченко А.М. Перспективи розвитку фермерських господарств в Україні : Матеріали III Міжн. наук.-практ. конф. «Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору». Полтава, 2020. 345 с.

2. Титова Н.І. Законодавча регламентація фермерства у США: досвід для України. Еволюція правового регулювання аграрних, земельних та екологічних відносин : матер. Міжн. наук.-практ. конф., присв. 90-річчю проф. Н.І. Титової (Львів, 18.11.2016 р.). Львів, 2016. С. 291–293.
3. Заяць В.М. Підприємницька модель сільського розвитку. *Економіка АПК*. 2015. № 11. С. 67–78
4. Полятикіна Л.І., Кадацька А.М. Стан та перспективи розвитку фермерських господарств в Україні. *Інноваційна економіка*. 2016. № 1–2. С. 43–47. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2016_1-2_8
5. MacDonald, James M., Hoppe, Robert A., Newton, Doris (2018) Three Decades of Consolidation in U.S. Agriculture. DOI: <http://dx.doi.org/10.22004/ag.econ.276247>
6. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
8. Житник Н.М., Канцедал Н.А. Актуальні особливості оподаткування фермерських господарств. «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально орієнтованій системі управління підприємством : Матеріали IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. Частина 1. м. Полтава, 31 березня 2021 року. Полтава, 2021. С. 102–104.
9. Групи платників єдиного податку в Україні. URL: <https://services.dtkr.ua/catalogues/indexes/14>
10. Офіційний веб-сайт Українського державного фонду підтримки фермерських господарств. URL: <https://udf.gov.ua/>
11. Куцик П., Сенишин О., Кундицький О., Злидник М. Використання позитивного досвіду розвинених країн світу у регулюванні ринків агропродовольчої продукції в Україні. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2020. № 44. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/meu.2020.44.0.3392>

REFERENCES:

1. Rybalchenko A.M. (2020) Perspektyvy rozvytku fermerskykh hospodarstv v Ukraini [Prospects for the development of farms in Ukraine]: *Materialy III Mizhn. nauk.-prakt. konf. «Formuvannia ta perspektyvy rozvytku pidpriemnytskykh struktur v ramkakh intehratsii do yevropeiskoho prostoru»*. Poltava. Retrieved from: <http://surl.li/ahzct> (in Ukrainian)
2. Tytova N.I. (2016) Zakonodavcha rehlementatsiia fermerstva u SShA: dosvid dla Ukrainy. Evoliutsiia pravovoho rehuliuвання ahrarnykh, zemelnykh ta ekolohichnykh vidnosyn [Legislative regulation of farming in the United States: experience for Ukraine. Evolution of legal regulation of agrarian, land and ecological relations]: *mater. Mizhn. nauk.-prakt. konf., prysv. 90-richchiu prof. N.I. Tytovoi (Lviv, 18.11.2016 r.)*. Lviv. (in Ukrainian)
3. Zaiats V.M. (2015) Pidpriemnytska model silskoho rozvytku [Entrepreneurial model of rural developmen]. *Ekonomika APK – Economics of agro-industrial complex*, 11, 67–78. Retrieved from: <http://eapk.org.ua/contents/2015/11> (in Ukrainian)
4. Poliattykina L.I., Kadatska A.M. (2016) Stan ta perspektyvy rozvytku fermerskykh hospodarstv v Ukraini [Stahn ta perspektyvy rozvytku fermerskykh hospodarstv v Ukraini]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, 1–2, 43–47. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2016_1-2_8 (in Ukrainian)
5. MacDonald, James M., Hoppe, Robert A., Newton, Doris (2018) Three Decades of Consolidation in U.S. Agriculture. DOI: <http://dx.doi.org/10.22004/ag.econ.276247>
6. Pro fermerske hospodarstvo: *Zakon Ukrainy* (2003) vid 19.06.2003 r. № 973-IV [Pro fermerske hospodarstvo: *Zakon Ukrainy* vid 19.06.2003 r. № 973-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (in Ukrainian).
7. Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI [Podatkovi kodeks Ukrainy]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (in Ukrainian)
8. Zhytnyk, N.M., & Kantsedal, N.A. (2021) Aktualni osoblyvosti opodatkuвання fermerskykh hospodarstv [Current features of farm taxation] *Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku obliku, analizu ta kontroliu v sotsialno oriientovani systemi upravlinnia pidpriemstvom*: Materialy IV Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf. Chastyna 1. m. Poltava, 31 bereznia 2021 roku. Poltava. (in Ukrainian)
9. Hrupy platnykiv yedynoho podatku v Ukraini [Hrupy platnykiv yedynoho data in Ukraine]. Retrieved from: <https://services.dtkr.ua/catalogues/indexes/14>
10. Ofitsiyni veb-sait Ukrainskoho derzhavnoho fondu pidtrymky fermerskykh hospodarstv [Official website of the Ukrainian State Farm Support Fund]. Retrieved from: <https://udf.gov.ua/> (in Ukrainian)
11. Kutsyk P., Senyshyn O., Kunditskyi O., & Zlydnyk M. (2020) Vykorystannia pozytyvnoho dosvidu rozvynenykh krain svitu u rehuliuванні rynkiv ahroprodovolchoi produktsii v Ukraini [Using the positive experience of developed countries in regulating agri-food markets in Ukraine]. *Formuvannia rynkovoї ekonomiky v Ukraini – Formation of a market economy in Ukraine*, vol. 44. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/meu.2020.44.0.3392> (in Ukrainian)